

УДК 727.82

Є.А. Бевз,
Київський зональний науково-дослідний інститут
експериментального проектування

ПРОБЛЕМА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ МЕРЕЖІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

Визначено, що містобудівні системи є надскладними, відкритими і нелінійними системами здатними до самоорганізації. Розглянуто модель містобудівної системи, яка складається з підсистем: соціальної, економічної, просторової, екологічної. Виявлено, що у мережі публічних бібліотек триває процес децентралізації, визначені основні фактори: відсутність фінансування, політика самоврядування. Запропонована концепція містобудівних “атракторів” для побудови мережі бібліотек.

Ключові слова: публічна бібліотека, децентралізація мережі, самоорганізація містобудівних систем, синергетика, атрактор

У зв'язку з соціально-економічною і містобудівною перебудовою, відбувається часткова зміна планувальної організації мережі публічних бібліотек, триває процес децентралізації. Під терміном децентралізація розуміють ліквідацію централізованої бібліотечної системи (ЦБС), яка на містобудівному рівні утворює мережу будівель у містах та сільській місцевості.[1]

Мережа міських публічних бібліотек входить до комплексної системи громадського обслуговування, розробленої і впровадженої у 40-60 роках на території країн СРСР. Вона побудована за принципами ступінчастої системи: громадське обслуговування розподілялося на три рівня у відповідності із частотою попиту на послуги та містобудівними одиницями міста. [2] Характерна риса централізованої структури публічних бібліотек – ієрархічна форма побудови мережі і координація діяльності її установ, що мало забезпечити спадкоємність обслуговування знизу доверху – від установи низового рівня (місцевого обслуговування) до установ вищих рівнів мережі (включаючи бібліотеки регіонального призначення). [3]

Але тоталітарний характер політики радянської держави та жорстка ієрархічна організація управління, залишили без уваги механізми саморегуляції складних містобудівних систем.

Якщо розглядати містобудівну систему, як об'єкт системного аналізу, то її структура відображає певні взаємозв'язки між основними частинами системи і характеризує організованість системи. Можна виділити такі види структур:

мережеві, ієрархічні, змішані ієрархічні, матричні, структури з довільними, зв'язками, просторові структури.

Містобудівна система володіє властивостями, які характеризують параметри її функціонування і розвитку: безперервність, альтернативність шляхів функціонування і синергичність. Хаотичний стан системи за певних умов може породжувати самоорганізацію містобудівної системи:

інертність, адаптивність, організованість, рівень стандартизації, інноваційний характер розвитку. По характеру взаємодії із зовнішнім середовищем – відкриті системи. Таким чином ми бачимо, що будучи надскладними, відкритими, нелінійними, містобудівні системи володіють властивостями систем подібного роду.[4]

Системний підхід, або системні принципи і концепції для складних нелінійних систем, що самоорганізуються, пов'язують з розвитком синергетики. У основі синергетичної методології лежить наявність у складних систем багатого спектру шляхів еволюції, неоднозначності їх майбутнього, розгалуженості шляхів подальшого розвитку. Самоорганізація системи обумовлена тенденцією руху системи від одного стану до іншого. Сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють “вибору” системи одного з варіантів сталого розвитку називають аттракторами. Поняття “аттрактор” (лат. *attrahere* - притягувати) близьке до поняття ціль. Це стійкий стан, в який потрапляє система і в межах якого певний час функціонує. [5] *Отже, розпад структур, що вже вичерпали себе, відкриває можливості для іншої їх самоорганізації.*

Сьогодні у державі відбувається трансформація економічної системи. Ринкові відносини в економіці перенесли на рівень муніципальних утворень основний центр ваги керуючих впливів на функціонування і розвиток містобудівних систем. Триває зміна ідеології вітчизняного містобудування у напрямку розв'язання комплексних проблем соціальної, економічної, просторової, екологічної складових містобудівних систем, як єдиного цілого.[4]

Саме тому виникла необхідність розглядати місто, як організм, що має свої закономірності функціонування і розвитку. Зміни соціально-політичного ладу країни, адаптація економічної складової до нових політичних умов призвели до принципової зміни суті двох підсистем в містах – соціальної і економічної.

За Ю.Н. Трухачовим соціальна система міста визначається чотирма функціональними парадигмами:

- адаптація – система повинна уміти пристосовуватися, як до зовнішніх, так і до внутрішніх ситуацій, зміни потреб людей.

- цільодосяжність – система повинна досягати тих цілей, які визначаються її здібностями до адаптації.

- латентність – система повинна зберігати стійкість по засобах засвоєння людьми норм і цінностей.

- інтеграція – для досягнення цілей система повинна володіти внутрішньою єдністю, впорядкованістю і стійкістю.

Дані парадигми складають необхідні умови для підтримки системи в рівноважному стані. Соціальна система міста найбільш динамічна і слабо структурована система. По характеру змін, які відбуваються у всій системі в результаті протікання процесів розрізняють процеси функціонування, розвитку і деградації. Основний метод пізнання – соціологічне дослідження. Для соціальної системи сьогодні важливо визначитися у ступені рівноваги, яка досягається регулюючими діями соціальних інститутів: об'єктів системи охорони здоров'я, системи освіти, мережі об'єктів культури і дозвілля, фізичної культури і спорту.

Мережа міських публічних бібліотек належить до мережі об'єктів культури і дозвілля. За результатами статистичного аналізу показників “Бібліотечна Україна в цифрах” продовжується тенденція скорочення мережі публічних бібліотек - за останні п'ять років скоротилася на 280 бібліотеки. [6] Актуальною є проблема децентралізації мережі, що викликають такі фактори, як відсутність містобудівного нормування та фінансування, місцева самоорганізація та самоврядування. Сучасна модель мережі публічних бібліотек втрачає властивості жорсткої ієрархічної структури, разом з перебудовою загальної мережі обслуговування населення. На зміну ієрархічної ступінчастої системи приходять функціонально-фокусна, за якою транспортне забезпечення розглядається, як основний фактор, що впливає на розташування і потужність громадських об'єктів. Досить цікава концепція нового елементу розселення (НЕР) запропонована О.Е. Гутновим – переважне значення надається духовним потребам людини у спілкування і інформаційному обміні, тому структурні одиниці житлової забудови формуються навкруги центрів спілкування, де бібліотека займає важливе місце.[7]

У своєму дисертаційному дослідженні Куцевич В.В. виявив основні особливості у проектування системи соціокультурного обслуговування в умовах формування ринкових відносин: перехід від досить рівномірного розподілу послуг до вільної конкуренції сприяв концентрації об'єктів і усіх послуг в деяких районах, розшарування системи обслуговування. У зв'язку з цим такі соціально-містобудівні поняття, як рівень забезпеченості об'єктами обслуговування та радіус доступності закладу, просто втрачають значення. В.В. Куцевичем запропонована концепція організації мережі об'єктів соціокультурного призначення на основі встановлення певного соціального мінімуму забезпеченості закладами обслуговування населення. Такий показник

повинний бути обов'язковим для всіх частин міста і, природно, може бути збільшений. Реалізацію, закладеного в проекті соціального мінімуму, на думку Куцевича В.В. повинна забезпечувати місцева адміністрація шляхом пошуку інвесторів на будівництво об'єктів, чи шляхом фінансування будівництва коштом місцевого бюджету. [8] Цікаво, що у 1997 р. Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено «Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні», які визначили, що у населених пунктах з числом жителів понад 3 тис. чоловік – одна бібліотека на 3–5 тис. чоловік. [9].

Автором статті пропонується концепція містобудівних “атракторів” сучасного суспільства, за якою мережа бібліотечних будівель тяжіє до містобудівних утворень комерційного і некомерційного типу (будівлі і комплекси будівель, елементи транспортної інфраструктури, паркові ансамблі і так далі), маючих об'ємно-просторову структуру, які є центрами і цілями соціальної і економічної життєдіяльності суспільства. Це релігійні установи – церкви, торгівельні комплекси, культурно-розважальні центри, транспортно-пересадочні вузли, власні структури, учбові заклади. Порівняймо ієрархічну ступінчасту мережу бібліотек і запропоновану автором мережу публічних бібліотек: відбувається скорочення ланок у мережі, її децентралізація, і спрощення структури побудови. (Рис.1.) (Рис.2.)

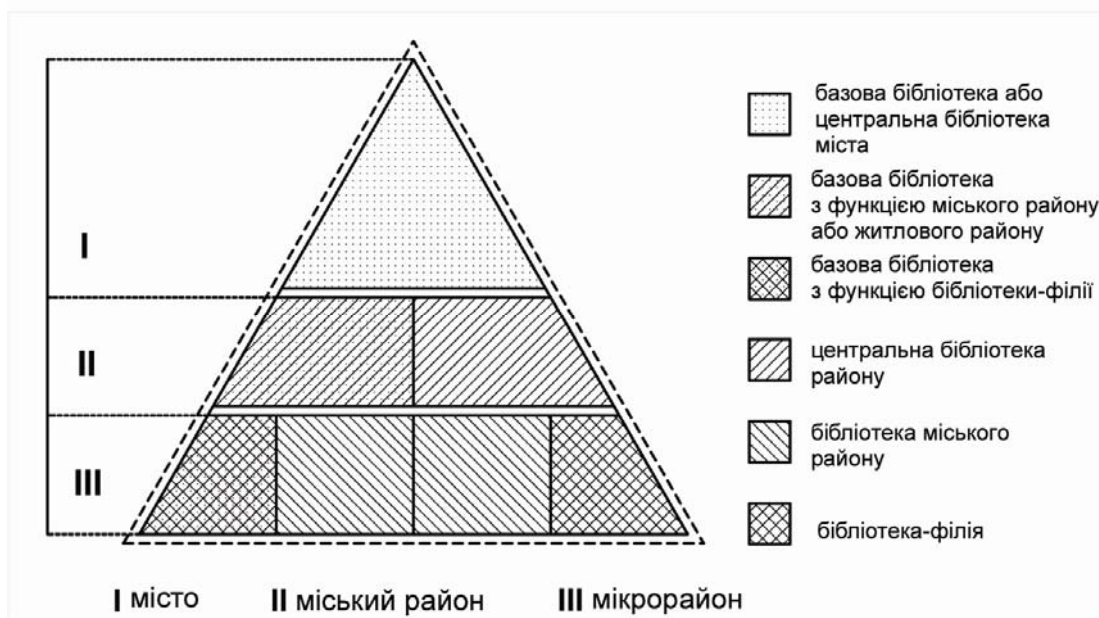

Рис.1. Структура мережі масових бібліотек (за Пащенко Ф.Н.)

В виду децентралізації системи, діяльність певних ланок у мережі бібліотек втрачає актуальність, тому такі бібліотечні установи, як базова бібліотека з функцією міського району або житлового району та базова бібліотека с функцією бібліотеки філії – об'єднується у центральну бібліотеку житлового району. А бібліотеки житлового району - є бібліотеки філії. Щодо найменших ланок мережі максимально наближених до житла – бібліотечного пункту, та пункту видачі книжок (бібліобуса), вони зовсім зникають, із-за впровадження віртуальної мережі інтернет і телебачення, забезпечуючих інформативні потреби населення вдома.

Ця тенденція обумовлена тим, що більшість бібліотек-філіалів у містах розміщена у перших поверхах житлових будівель, мають аварійний стан. Конструктивні особливості житлових будинків не дають змогу впровадити основні принципи сучасного бібліотечного простору, як гнучкість планувальної структури та трансформацію внутрішнього простору.

Висновок, відбувається спрощення побудови мережі бібліотек до бібліотеки міста, бібліотеки житлового району і бібліотеки-філії. Причому на рівні міста бібліотека має окрему спеціалізовану будівлю, на рівні житлового району і мікрорайону може бути кооперована чи інтегрована у структуру містобудівних “атракторів”.

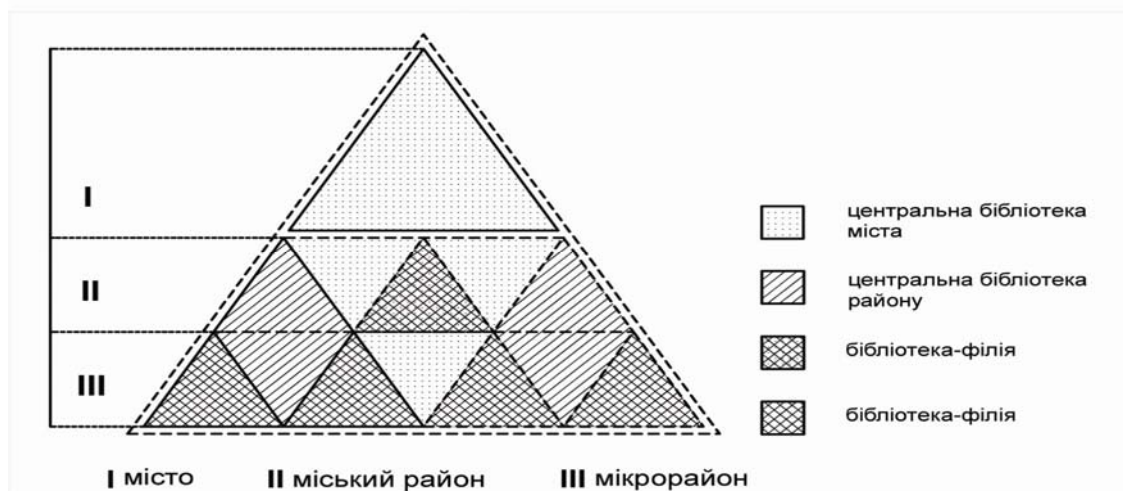

Рис.2. Структура мережі публічних бібліотек

Література

1. Правове регулювання діяльності централізованих бібліотечних систем [Текст] / Н. Розколупа // Бібліотечна планета. - 2006. - №4. - С. 8-11.
2. Библиотечные здания. Основные положения библиотечного строительства: монография / пер. с нем. А. С. Кортикова ; под ред. Е. А. Фенелона, Ю. П. Обросова. - М., 1993. - 328 с.

3. Пащенко Ф.Н., Обросов Ю.П. Массовые библиотеки в городах (структура сети, помещения и здания): Пособие по проектированию. М.: Стройиздат, 1973.- 176 с
4. Ю. Н. Трухачев. Общая теория градостроительных систем (методологическая концепция) - Ростов н/Д: Рост. гос. акад. архитектуры и искусства. - 2006. - 119 с.
5. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики. Синергетическое мировидение. Серия "Синергетика: от прошлого к будущему". Изд.2, испр. и доп., 2005. 240 с.
6. Бібліотечна Україна в цифрах. Статистичні збірники за 2005-2010 роки /Мін. культ. і тур. України, Національна парламентська бібліотека України.- Київ, 2008 р.-40 с.
7. Андрианова Ганна Анатоліївна. Принципи архітектурно-планувальної організації об'єктів громадського обслуговування в умовах реконструкції житлових кварталів : дис. ... канд. архітектури: 18.00.02 / Одеська держ. академія будівництва і архітектури. - О., 2006.
8. Куцевич В.В. Реформування архітектурно-методологічної бази проектування об'єктів соціокультурного призначення в сучасних умовах України: дис. докт.арх.:18.00.02/ін-т по цив. буд-ву (ВАТ КиївЗНДНІСП).-К, 2004. – 455 с.
9. До питання децентралізації публічних бібліотек: стан та проблеми[Текст] / І. Цуріна// Бібліотечна планета. - 2011. - №2. - С. 9-12

Аннотация

Определено, что градостроительные системы являются сложными, открытыми, нелинейными системами, способными к самоорганизации. Рассмотрена модель градостроительной системы, которая состоит из подсистем: социальной, экономической, пространственной, экологической. Выявлено, что в сети публичных библиотек продолжается процесс децентрализации, определены основные факторы: отсутствие финансирования, политика самоуправления, виртуальная сеть. Предложена концепция градостроительных “аттракторов” построения сети библиотек.

Ключевые слова: публичная библиотека, децентрализация сети, самоорганизация градостроительных систем, синергетика, аттрактор.

Annotation

It was determined that urban systems are complex, open, nonlinear systems, capable to self-organization. It is considered that the model of the urban system consists of the following subsystems: social, economy spatial, environmental. It is revealed the network of public libraries going on decentralization process, wich can be identified by key factors: the lack of funding, politic authorities, the virtual network. It is proposed the concept of urban “attractors” for building a network of libraries.

Keywords: public library, the decentralization of the network, self-organization of unban systems, synergetics, the attractor.